OIKEUSMINISTERIÖ

Lainvalmisteluosasto
Rikos- ja prosessioikeuden yksikkö
Lainsäädäntöneuvos Jaakko Rautio 14.3.2016

OIKEUSMINISTERIÖN VASTINE LAKIVALIOKUNNALLE HALLITUKSEN ESITYKSESTÄ 4/2016 vp (menettämisseuraamukset) ANNETTUJEN PERUSTUSLAKIVALIOKUNNAN LAUSUNNON JA LAKIVALIOKUNNAN ASIANTUNTIJOIDEN KIRJALLISTEN LAUSUNTOJEN JOHDOSTA

1. Yleistä

Oikeusministeriön käytössä ovat olleet seuraavat asiakirjat:
– eduskunnan perustuslakivaliokunnan lausunto 8/2016 vp
– poliisitarkastaja Antti Simanaisen (sisäministeriö) 24.2.2016 päivätty lausunto
– poliisineuvos Robin Lardotin ja rikostarkastaja Mikko Eräsen (keskusrikospoliisi) 18.2.2016 päivätty lausunto
– perintälakimies Sakari Haatajan (Oikeusrekisterikeskus) 24.2.2016 päivätty lausunto
– johtavan hallintovoudin Jorma Niinivirran (Valtakunnanvoudinvirasto) 18.2.2016 päivätty lausunto
– valtakunnansyyttäjä Matti Nissisen ja valtionsyyttäjä Ritva Sahavirran (Valtakunnansyyttäjänvirasto) 17.2.2016 päivätty lausunto
– laamanni Tuomas Nurmen (Helsingin käräjäoikeus) 24.2.2016 päivätty lausunto
– asianajaja Simo Ellilän (Suomen Asianajajaliitto) 18.2.2016 päivätty lausunto
– professori Pekka Viljasen 25.2.2016 päivätty lausunto
– professori Mikko Vuorenpään 18.2.2016 päivätty lausunto

Oikeusministeriö ottaa kantaa muutosehdotuksiin ja niihin rinnastettaviin kannanottoihin sekä vain erityisestä syystä muihin kysymyksiin.

Oikeusministeriö esittää vastineenaan kunnioittavasti seuraavan.

Käyntiosoite	Postiosoite	Puhelin	Faksi	Sähköpostiosoite
Kasarmikatu 25 HELSINKI	PL 25 00023 VALTIONEUVOSTO	02951 6001	09 1606 7730	oikeusministerio@om.fi

2. Menettämisseuraamuksen yleiset edellytykset (1. lakiehdotus, rikoslain 10 luvun 1 §:n 3 mom.)

Hallituksen esitys: Momentissa säädetään prosessuaalisista edellytyksistä tuomita menettämisseuraamus, vaikka rikoksen tai teon tekijää ei saada selville tai vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai tuomita rangaistukseen.

Prof. Viljanen katsoo, että momentin lopun tulisi kuulua ”- - - vaikka häntä vastaan ei nosteta syytettä tai vaikka häntä ei tuomita rangaistukseen.”

Oikeusministeriön kannanotto: Prof. Viljasen muotoilu on kielellisesti täysin korrekti. Oikeusministeriö puoltaa kuitenkin hallituksen esityksen muotoilua, koska se on lyhyempi eikä väärinymmärryksen mahdollisuutta tässäkään muotoilussa ole. Momentin lopusta voitaisiin vaihtoehtoisesti poistaa jälkimmäinen ”vaikka”.

Pysytään hallituksen esityksessä. Oikeusministeriö ei kuitenkaan vastusta momentin muuttamista jommallakummalla tavalla.

3. Hyödyn menettäminen (1. lakiehdotus, rikoslain 10 luvun 2 §)

3.1. Rikoshyödyn menettämisen lähtökohta (2 §:n 1 mom.)

Hallituksen esitys: Rikoshyötynä voidaan tuomita menetetyksi rikoksen tuottama taloudellinen hyöty, jota ovat 1) rikoksella saatu omaisuus, 2) sen sijaan tullut omaisuus, 3) näiden tuotto, 4) edellä mainittujen arvo sekä 5) rikoksesta saadun säästön arvo.

A.

Prof. Viljanen katsoo, että momentissa pitäisi säätää tuomioistuimen harkinnassa olevan, tuomitaanko menetetyksi esineellisenä rikoksella saatu omaisuus vai sen arvo.

Oikeusministeriön kannanotto: Kuten prof. Viljanen mainitseekin, hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, ettei hyödyn määritelmän ottamisella lakiin ole tarkoitettu vaikuttaa tuomioistuinten käytäntöön siitä, että lähes aina tuomitaan arvo menetetyksi.

Oikeusministeriö toteaa, että kuten voimassa olevassa laissa ei ehdotetussakaan sanota mitään tuomioistuimen harkinnasta, onko hyöty menetetyksi esineellisenä vai arvona. Hyödyn määritelmän ottamisella lakiin ei asiaa muutu. Tämäntyyppistä säännöstä voitaisiin puoltaa lähinnä siinä tapauksessa, että lainsäätäjä haluaisi osoittaa jommankumman konfiskaatiolajin tuomitsemisen olevan ensisijaista. Sellaista ei ole ehdotettu eikä sellaiseen oikeusministeriön näkemyksen mukaan ole tarvetta. Perustelulausuman tarkoitus on ehkäistä sellainen väärintulkinta, että hyödyn määritelmä ja siinä olevat viisi numeroitua kohtaa sisältäisivät jonkinlaisen etusijajärjestyksen.

Pysytään hallituksen esityksessä.

B.

Keskusrikospoliisi: Hyödyn määritelmässä pitäisi ottaa huomioon lahjomalla saatu urakkasopimus.

Oikeusministeriön kannanotto: Hyödyn määritelmä ei ole sisällä kannanottoa siitä, millainen omaisuus voi olla taloudellista hyötyä. Selvää kuitenkin on, että kysymykseen tulee irtaimet esineet, kiinteistöt ja aineettomat oikeudet, joilla on rahallista arvoa (HE s. 4 ja 31). Oikeusministeriön käsityksen mukaan lakiin otettava määritelmä ei parantaisi asiaa. Sääntely lisäksi muuttuisi epäselvemmäksi, jos erilaiset erityistilanteet yritettäisiin määritellä laissa.

Urakkasopimus asiakirjana (irtaimena esineenä) ei juuri voi omata rahallista arvoa, joten ratkaistavaksi jää, onko sopimuksella perustettu rahallista arvoa omaava aineeton oikeus, joka voitaisiin konfiskoida. Lähtökohtaisesti näin ei liene asianlaita, joten hyöty tulee arvioitavaksi myöhemmässä vaiheessa, onko urakoitsija saanut sopimuksesta johtuvia suorituksia. Jos näin on asianlaita, on vielä arvioitava, missä määrin suoritukset ovat rikoshyötyä. Rikoshyödyn määrittelemissä noudatetaan tässä ns. nettoperiaatetta. Hyöty voidaan tarkemmin määrittää useammallakin tavalla, joista tähän sopisi esim. ns. lisähyötyarviointi (ks. Viljanen, Konfiskaatio rikosoikeudellisena seuraamuksena, 2007 s. 98–99): missä määrin urakoitsijan taloudellinen asema on parantunut rikoksen johdosta. Jos urakoitsija olisi samalla hinnalla voittanut tarjouskilpailun tai toinen urakoitsija olisi tehnyt sopimuksen vastaavin ehdoin, rikoksesta ei ole seurannut taloudellista hyötyä. Jos taas urakoitsija on saanut tätä enemmän, yli menevä osa voidaan lukea rikoshyödyksi. Vertailukohdaksi voidaan siis ottaa halvin kilpaileva vaihtoehto, joskin se voi olla hypoteettinen. Rikoshyödyn määrä voidaan arvioida pykälän 2 momentissa säädetyin edellytyksin.

Lahjuksena saadun edun menettämisestä on erityissäännökset (RL 30:15 ja 40:14).

Pysytään hallituksen esityksessä.

C.

Prof. Viljanen kysyy viitaten perustelulausumaan (HE s. 33), pitäisikö esimerkiksi rikoksella saadun auton hinnan aleneminen ottaa huomioon siten, että alentunut määrä otetaan huomioon tuomitsemalla vastaava arvo menetetyksi.

Oikeusministeriön kannanotto: Kyseinen perustelulausuma koskee ainoastaan tuoton konfiskointia. Jos rikoksella saadusta omaisuudesta saadaan lisätuloa esimerkiksi osingonjaon muodossa, osingot voidaan tuomita tuottona menetetyksi. Jos rikoksella saadusta omaisuudesta ei kerry tuottoa vaan omaisuuden arvo alenee, ei tuottoa ole konfiskoitavissa.

Jos rikoksella välittömästi tai välillisesti saatu omaisuus on auto, se tuomitaan menetetyksi sellaisenaan tai vaihtoehtoisesti tuomitaan menetetyksi auton arvo sen hetken mukaan, kun se rikoksella saatiin.

3.2. Kolmannen tuomitseminen menettämään rikoshyöty (2 §:n 4 mom.)

Hallituksen esitys: Rikoshyödyn menettämiseen voitaisiin tuomita rikoksesta hyötynyt sekä jatkossa myös se, jolle hyöty on menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi siirtynyt,

jos hän tiesi tai hänen olisi pitänyt tietää kyseessä olevan rikoshyödyn tai sitä vastaavan omaisuuden taikka jos hän sai omaisuuden vastikkeetta.

A.

Prof. Viljanen huomauttaa, että momentin sanamuoto ei vastaa direktiivin 6 artiklaa siitä, mitä omaisuuden saanut tiesi tai mitä hänen olisi pitänyt tietää. Siksi momenttia tulisi korjata.

Oikeusministeriön kannanotto: Prof. Viljasen huomautus on perusteltu.

Oikeusministeriö esittää, että momentin 1. virkkeen 3. lause muutetaan seuraavasti: ”- - - <u>jos tämä on tiennyt omaisuuden siirtymisen tarkoituksena olleen menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttäminen</u> - - -”. Oikeusministeriön käsityksen mukaan muutoksella ei ole merkitystä säätämisjärjestykselle. Muutos ei poista tietoisuuden tai perustellun epäilyn vaatimusta. Asiallista muutosta siinäkään mielessä ei ole, että jos henkilö tietää tai epäilee omaisuuden siirron tarkoituksen olevan menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttäminen, vastaavasti hän tietää tai hänellä on syytä epäillä, että omaisuus on rikoshyötyä tai sitä vastaavaa muuta omaisuutta.

B.

Keskusrikospoliisi: Voidaan kysyä, onko uusi säännös kolmannen tuomitsemisesta hyötykonfiskaation parannus vai heikennys. Hänet pitäisi voida tuomita menettämisseuraamukseen riippumatta vilpittömästä mielestä.

Oikeusministeriön kannanotto: On aihetta korostaa sitä, että uusi säännös ei mitenkään vaikuttaisi siihen, että kuten nykyisin myös jatkossa menettämisseuraamukseen voidaan tuomita rikoksesta suoraan hyötynyt tai se, jonka hyväksi rikos on tehty ja joka on rikoshyödyn saanut, riippumatta siitä, onko hyötyjä ollut rikoksesta tietoinen.

Uusi säännös mahdollistaa tietyin edellytyksin saman rikoshyödyn tuomitsemisen menetetyksi kolmannelta joko yksin tai yhteisvastuullisesti edellä mainitun henkilön kanssa. Mitään kavennuksia hyödyn menettämiseen ei uusi säännös tuo, päinvastoin.

Oikeusministeriö pitää vilpillisen mielen vaatimuksen poistamista mahdottomana vaihdannan kannalta. Voidaan ajatella esimerkiksi tilannetta, jossa rikoshyödyn saanut tallettaa sen pankkitilille tai ostaa sillä television. Vilpillisen mielen vaatimuksen poistamisesta seuraisi, että pankki silloinkin, kun hyötyjä on nostanut rahat pankista pois, tai kodinkoneliike joutuisi vastuuseen rikoshyödystä. On huomattava, että menettämisseuraamuksen tuomitsemiseen riittää, että siirron tarkoitus on ollut välttää menettämisseuraamus tai korvausvelvollisuus. Edellä päinvastoin katsotaan, että tietoisuuden tai perustellun epäilyn kohdetta tulisi muuttaa lainkohdassa. Lahjana siirretty hyöty on tässä suhteessa eri asia, koska lahjansaajan omaisuus ei vähene siitä, mitä hänellä oli ennen lahjan saamista.

Konfiskaatiodirektiivin 6(2) artiklan mukaan vilpittömässä mielessä olleen kolmannen osapuolen oikeuksia ei rajoiteta (ks. myös direktiivin johdanto-osan kappale 24). Tästä momentissa jo poiketaan lahjan saaneen osalta. Lisäksi oikeusministeriö katsoo, että tällainen säännös voisi olla ongelmallinen perustuslain 16 §:n 1 momentin mukaisen omaisuuden suojan kannalta.

Pysytään hallituksen esityksessä.

C.

Prof. Viljanen pohtii momentin suhdetta rahanpesun kohteena omaisuuden menettämiseen, kun eri henkilöt tuomitaan samaa omaisuutta koskevaan menettämisseuraamukseen. Samoin hän kysyy, voidaanko henkilö, jolla on ollut rahanpesun kohteena ollutta omaisuutta, tuomita menettämisseuraamukseen käsillä olevan momentin nojalla.

Oikeusministeriö katsoo prof. Viljasen tavoin, että koska menettämisseuraamuksen ei pidä toimia rangaistuksena, samaa omaisuutta (tai sen arvoa) ei tule tuomita menetetyksi kahteen kertaan. Jos kuitenkin näin käy, oikeusministeriön näkemyksen mukaan sovelias keino asiantilan oikaisemiseksi on muutoksenhaku menettämisseuraamusta koskevaan tuomioon tai, jos molemmat tuomiot ovat lainvoimaisia, turvautuminen ylimääräiseen muutoksenhakuun (ks. KKO 2015:96).

Toisen kysymyksen osalta oikeusministeriö toteaa olevansa samalla kannalla siitä, että rahanpesun kohteena olevan omaisuuden menettämistä koskeva RL 32:12 on erityissäännös suhteessa käsillä olevaan yleissäännökseen. Oikeusministeriön käsityksen mukaan tällä on kuitenkin merkitystä lähinnä silloin, kun sama henkilö olisi tuomittavissa samaan menettämisseuraamukseen usean säännöksen perusteella. Oikeusministeriö ei kuitenkaan näe estettä tuomita rahanpesijää menettämisseuraamukseen käsillä olevan momentissa säädetyillä edellytyksillä, jos RL 32:12 ei enää sovellu sillä perusteella, että rahanpesijä on siirtänyt pestävän omaisuuden eteenpäin.

3.3. Asianomistajan korvauksen kattaminen ulkomailla jäädytetyllä omaisuudella (2 §:n 7 mom.)

Hallituksen esitys: Jos ulkomailla on jäädytetty omaisuutta menettämisseuraamuksen turvaamiseksi, menettämisvaatimusta käsittelevä tuomioistuin voisi asianomistajan pyynnöstä ratkaista hyötyä vastaavaa vahingonkorvauksen välituomiolla ja tuomita menettämisseuraamuksen. Asianomistaja voisi myöhemmin ajaa riita-asioista säädetyssä järjestyksessä asian loppuun ja saada korvauksen katettua valtiolta siltä osin kuin hyötyä vastaava menettämisseuraamus on pantu täytäntöön. Korvausta haettaisiin Oikeusrekisterikeskukselta (RL 10:11.2).

Oikeusrekisterikeskus: Säännöksestä tulisi luopua; myös **prof. Viljanen** suhtautuu säännökseen kriittisesti.

Valtakunnansyyttäjänvirasto ja **keskusrikospoliisi** kannattavat nimenomaisesti esitystä, yleisellä tasolla myös **Valtakunnanvoudinvirasto** ja **Helsingin käräjäoikeus.**

Oikeusministeriön kannanotto: Aluksi voidaan todeta, että säännöksellä pyritään vastaamaan eduskunnan näkemyksiin asianomistajan aseman parantamisesta kansainvälisluonteisissa asioissa (ks. HE s. 38 mainitut lakivaliokunnan lausunnot).

Oikeusrekisteri katsoo lausunnossaan ensinnäkin, että kun sille ei välity tuomioistuimilta tietoa, liittyykö menettämisseuraamukseen yksityisoikeudellinen vaatimus, yhteensovittamiseen ei voida varautua.

Oikeusministeriö ei näe tarvetta tällaiselle ennakkovarautumiselle, koska hakemuksessaan on asianomistajan esittävä Oikeusrekisterikeskukselle selvitys siitä, että hänen vahingonkorvauksensa vastaa valtiolle tuomittua menettämisseuraamusta. Siksi on asianomistajan vastuulla antaa riittävät tiedot menettämistuomiosta. Oikeusrekisterikeskuksen on tarvittaessa pyydettävä asianomistajaa täydentämään hakemusta, jos se on puutteellinen, mutta jos asianomistaja ei riittäviä tietoja anna, Oikeusrekisterikeskuksen on viime kädessä hylättävä hakemus. Tällöin asianomistaja voi saattaa asian tuomioistuimen käsiteltäväksi.

Oikeusrekisterikeskus viittaa myös työmääränsä kasvuun. Oikeusministeriön arvion mukaan menettämisseuraamuksen perusteella pyydetään ulkomailta jäädyttämistä vain joitain kertoja vuodessa, korkeintaan kymmenen. Varmastikaan näissä kaikissa momentissa tarkoitettu järjestely ei tulisi kysymykseen, joten työmäärän kasvamista ei voi pitää mainittavana.

Oikeusrekisterikeskus myös huomauttaa siitä, että turvautuminen momentissa tarkoitettuun järjestelyyn ei ole välttämättä asianomistajalle edullinen ratkaisu. Omaisuutta ei välttämättä saada Suomeen täysimääräisenä tai lainkaan.

Oikeusministeriö on sinänsä samaa mieltä. Toisaalta ei ole perusteita lähteä siitä, että ehdotettu järjestelmä pitäisi kokonaan hylätä tällä perusteella, koska järjestely voi toisaalta olla ainoa todellinen mahdollisuus asianomistajalle saada vahingonkorvaus perittyä.

Oikeusministeriö korostaa, että asianomistajan päätösvaltaan jää, haluaako hän turvautua ehdotettuun järjestelyyn. Sen käyttäminen edellyttää asianomistajan nimenomaista tahdonilmaisua. Muussa tapauksessa noudatetaan pykälän 6 momentissa ilmaistua pääsääntöä. Asia ei ole tuomioistuimen tai muun oikeudenkäyntiin osallisen päätettävissä.

Oikeusministeriö pitää tärkeänä, että asianomistajaa tarvittaessa informoidaan eri vaihtoehdoista ja niiden vaikutuksista. Paras taho tähän on jutun syyttäjä, jonka tulee olla selvillä omaisuuden jäädyttämisestä ja jonka virkavelvollisuuksiin kuuluu myös ajaa asianomistajan vahingonkorvausvaatimusta eräin poikkeuksin (ROL 3:9). Asianomistajalla on luonnollisesti oikeus hankkia itselleen avustaja etuaan valvomaan.

Pysytään hallituksen esityksessä.

4. Laajennettu hyödyn menettäminen (1. lakiehdotus, rikoslain 10 luvun 3 §)

4.1. Liipaisinrikokset (3 §:n 1 mom.)

Hallituksen esitys: Liipaisinrikosten luetteloon lisätään direktiivin edellyttämät rikokset.

Keskusrikospoliisi: Luetteloon pitäisi lisätä myös velallisen petos ja velallisen epärehellisyys.

Prof. Viljanen: Luetteloon pitäisi lisätä myös dopingrikos ja kiskonnantapainen työsyrjintä.

Oikeusministeriön kannanotto: Asian valmistelussa ei katsottu olevan tarvetta uusien rikosten ottamiselle liipaisinrikosluettelon muutoin kuin mitä direktiivin 5 artiklan implementointi vaatii. Oike-

usministeriö ei näe nytkään tarpeellisena uusien liipaisinrikosten lisäämistä luetteloon kansalliselta pohjalta. Asia on aikoinaan harkittu käsillä olevaa säännöstä laadittaessa (HE 80/2000 vp s. 23) eikä oikeusministeriön käsityksen mukaan ole ilmennyt perusteita muutoksiin. Selvyyden vuoksi voidaan todeta, että keskusrikospoliisin ja prof. Viljasen mainitsemien rikosten törkeistä tekomuodoista säädetyistä rangaistuksista seuraa, että ne kelpaavat liipaisinrikoksiksi. Poikkeuksena on kiskonnantapainen työsyrjintä, joka on kuitenkin luonteeltaan toissijainen rangaistussäännös. Sitä sovelletaan vain, jos teosta ei säädetä muualla ankarampaa rangaistusta. Sovellettavaksi voisi tulla esimerkiksi perusmuotoinen ihmiskauppa, joka voi olla liipaisinrikos.

Pysytään hallituksen esityksessä.

4.2. Harkintakriteerit laajennetussa hyödyn menettämisessä (3 §:n 1 mom.)

Hallituksen esitys: Laajennetun hyödyn tuomitseminen menetettäväksi olisi harkinnanvaraista. Harkinnassa olisi muiden seikkojen ohella otettava erityisesti huomioon, onko omaisuus ilmeisesti peräisin muusta kuin vähäisenä pidettävästä rikollisesta toiminnasta ja onko menettämisseuraamuksen tuomitseminen tarpeen uusien rikosten ehkäisemiseksi sekä saadaanko rikollisella toiminnalla toistuvasti merkittävä osa asianomaisen tuloista.

Valtakunnansyyttäjänviraston mielestä säännöksen tulisi olla pakottava. Lisäksi pykälään otetut harkintakriteerit tarpeettomasti supistavat mahdollisuuksia tuomita menettämisseuraamus; samoin **keskusrikospoliisi**, jonka mukaan säännös tulisi ainakin muotoilla niin, että harkintakriteerit ovat vaihtoehtoisia.

Oikeusministeriön kannanotto: Kuten voimassa olevassa laissa myös ehdotuksen mukaan menettämisseuraamus olisi harkinnanvarainen. Esinekonfiskaation osalta on lähdetty siitä, että pakottava sääntely on tarpeen silloin, kun omaisuus on laadultaan erityisen vaarallista. Muuten on pidettävä riittävänä, että tapauskohtaisesti harkitaan menettämisseuraamuksen tarpeellisuus (HE 80/2000 vp s. 16). Laajennetun hyödyn menettäminen voi olla varsin ankara seuraamus kohdistuessaan arvokkaaseen omaisuuteen, joten pakollinen menettämisseuraamus voisi johtaa kohtuuttomiin tilanteisiin ja muodostua tosiasiallisesti rangaistukselliseksi. Menettämisseuraamus on kuitenkin luonteeltaan turvaamistoimi eikä sitä saa käyttää rangaistuksellisiin tarkoituksiin (HE 80/2000 vp s. 15). Harkinnanvaraisuus toimisi myös vastapainona sille, että vastaajalla olisi todistustaakka omaisuuden laillisesta alkuperästä. Direktiivi ei edellytä laajennetun hyödyn pakollista menettämistä.

Oikeusministeriö toteaa, että ennakkopäätöksen KKO 2006:51 myötä harkintakriteerit tuomita laajennettu hyöty menetettäväksi asetettiin varsin tiukalle. Ratkaisua perusteltiin esityölausumilla (HE 80/2000 vp), jotka kuitenkin koskivat varsin erilaista säännöstä: sen mukaan lähtökohtaisesti kaikki omaisuus olisi voitu tuomita menetetyksi, jollei vastaaja olisi saattanut todennäköiseksi omaisuuden laillista alkuperää. Säännös kuitenkin muuttui olennaisesti eduskuntakäsittelyssä, joten hallituksen esityksen perustelulausumilla ei ole samaa painoarvoa.

On syytä katsoa, että harkintakriteerit ovat nykyisessä oikeuskäytännössä aiheettoman tiukat. Jos säännös olisi harkinnanvarainen ilman harkintaa ohjaavia kriteereitä, on hyvin mahdollista, ettei oikeuskäytännön linja muuttuisi uuden säännöksenkään myötä. Pykälän harkintakriteereillä ja niitä koskevilla perusteluilla pyritään nimenomaan edistämään sitä, että jatkossa tuomittaisiin entistä laajemmin laajennettu hyöty menetetyksi.

Oikeusministeriö huomauttaa, etteivät pykälässä olevat harkintakriteerit ole yksinomaisia tai kumulatiivisia. Kuten säännöksessä todetaan, nimenomaisesti mainitut kolme kriteeriä otetaan huomioon muiden seikkojen ohella eikä kaikkien käsillä oloa edellytetä. Jos esimerkiksi on selvää, että omaisuutta käytettäisiin uusien rikosten tekemiseen, jo tämä voisi olla riittävä syy tuomita menettämisseuraamus. Toisaalta ”muut seikat” voisivat olla jo yksinään perustelemaan menettämisseuraamuksen, vaikka pykälään kirjatut harkintakriteerit eivät tapaukseen juuri soveltuisikaan. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, kysymys olisi kokonaisharkinnasta (HE s. 41).

Pysytään hallituksen esityksessä. Oikeusministeriö esittää kuitenkin harkittavaksi, voitaisiinko valiokunnan mietinnön perusteluissa vielä täsmentää mainittua tarkoitusta tuomita laajennettu hyöty aikaisempaa useammin menetetyksi.

4.3. Läheisen tuomitseminen menettämään laajennettu hyöty (3 §:n 3 mom.)

Hallituksen esitys: Laajennettu hyöty voidaan tuomita menetetyksi myös takaisinsaantilain 3 §:n 1 momentissa ja 2 momentin 1 ja 2 kohdassa määritellyltä läheiseltä, jolle laajennettu hyöty on siirretty menettämisseuraamuksen tai korvausvelvollisuuden välttämiseksi.

Keskusrikospoliisi: Läheinen tulisi määritellä erikseen ilman viittausta takaisinsaantilakiin. Määritelmää tulisi laajentaa kattamaan myös erilaiset rikollisryhmät. **Prof Viljanen:** Momentin tulisi olla henkilölliseltä soveltamisalaltaan yleinen.

Oikeusministeriön kannanotto: Konfiskaatiodirektiivin 5 artikla ei edellytä mahdollisuutta konfiskoida laajennettu hyöty läheiseltä. Lainvalmistelun aikana ei ole tullut esiin tarvetta tarkistaa sääntelyä läheisen osalta. Oikeusministeriön tietoon ei ole tämän jälkeenkään tullut seikkoja, joiden vuoksi asiaa tulisi arvioida toisin. Oikeusministeriön käsityksen mukaan edes voimassa olevan säännöksen tarjoamia mahdollisuuksia ei ole täysimittaisesti hyödynnetty.

Oikeusministeriö toteaa, että säännöksen tarkoituksena on voida puuttua tilanteisiin, joissa laajennetun hyödyn saanut siirtää sen puolisolleen tai muulle läheiselle henkilölle tai omistamalleen oikeushenkilölle ja joissa siirtäjä asiallisesti nauttii omaisuudesta ja käyttää päätösvaltaa siitä (HE 80/2000 vp s. 14). Oikeusministeriö huomauttaa, että läheisen tuomitseminen menettämisseuraamukseen on toissijainen vaihtoehto. Ensisijaisesti laajennettuun hyödyn menettämiseen tulee tuomita rikoksentekijä tai muu pykälän 2 momentissa tarkoitettu taho. Jos tämä ja läheinen tuomitaan samaan menettämisseuraamukseen, he vastaavat siitä yhteisvastuullisesti. Jo voimassa olevan oikeuden mukaan täytäntöönpanossa voidaan ohittaa keinotekoinen järjestely ja panna menettämisseuraamus täytäntöön sivullista vastaan (UK 3:18). Lisäksi omaisuuden saajalta voidaan tuomita menetetyksi rahanpesun kohteena ollut omaisuus (RL 32:12).

Pysytään hallituksen esityksessä.

5. Säilytysvälineen tuomitseminen menetetyksi (ehdotettu rikoslain 10 luvun 5 a §)

Hallituksen esitys: Väline, jota on käytetty menetetyksi tuomittavan rikoksentekovälineen taikka rikoksella tuotetun, valmistetun tai aikaansaadun taikka rikoksen kohteena olleen esineen tai omai-

suuden säilyttämiseen, voidaan tuomita menetetyksi, jos menettämisseuraamusta ei muuten ole hankaluuksitta mahdollista panna täytäntöön. Tuomioistuimen on menettämisseuraamuksen määrätessään tarvittaessa annettava tarkemmat määräykset sen täytäntöönpanosta, jos menettämisseuraamus koskee pakkokeinolain 7 luvun 1 §:ssä tarkoitettua dataa tai siihen on muuten erityinen syys (9.4 §).

Keskusrikospoliisi: Laillisen datan palauttaminen tulisi rajoittua vain asianomaisen tärkeiksi osoittamien tiedostojen kopioimiseen muulle alustalle.

Oikeusministeriön kannanotto: Kuten hallituksen esityksessä (HE s. 46–47) todetaan, menettämisseuraamuksen täytäntöönpano silloin, kun laillisella tallennusalustalla tietokoneessa tai siihen liittyen on sekä laillista että laitonta omaisuutta, on aiheuttanut ongelmia. Siksi lakiin ehdotetaan otettavaksi edellä mainittua sääntelyä.

Oikeusministeriö toteaa, että perustuslakivaliokunnan vakiintuneen tulkintakäytännön mukaan rikoksella hankittu tai välittömästi rikokseen liittyvä omaisuus ei nauti omaisuudensuojaa. Tallennusvälineen menettäminen voidaan perustella sillä, että kun sillä säilytetään laitonta tiedostoa tai rikoksentekovälineeksi tarkoitettua tiedosta, tallennusväline liittyy välittömästi rikoksentekovälineeseen, rikoksen kohteeseen tai rikoksen tuotteeseen. Sitä vastoin tallennusalustalla oleva laillinen data nauttii omaisuudensuojaa, eivätkä pelkästään menettämisseuraamuksen täytäntöönpanoon liittyvät tarkoituksenmukaisuusnäkökohdat ole riittävä peruste tuomita dataa menetetyksi. Kysymys voi olla esimerkiksi arvokkaista erityisohjelmistoista.

Oikeusministeriö toteaa, ettei ole mitään estettä etsiä muita lainmukaisia menettelytapoja kuin hallituksen esityksen perusteluissa mainitut. Yksi vaihtoehto on pyrkiä neuvottelemaan asianomaisen henkilön kanssa niin, että hän suostuisi vain tärkeimpien ja tarpeellisten tiedostojensa palauttamiseen ja luopuisi muista.

Pysytään hallituksen esityksessä.

6. Menettämisseuraamusasian käsittely (ehdotettu rikoslain 10 luvun 9 §)

6.1. Menettämisseuraamusasian käsittely ns. poissaolokäsittelyssä ROL 8:11–12:n mukaan (9 §:n 2 mom.)

Hallituksen esitys: ”Menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta noudattaen, mitä oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetään.” (9 §:n 2 momentin 1. virke)

A.

Prof. Vuorenpää: Pitäisikö sanotusta virkkeestä ilmetä, että siinä on kysymys puhtaasta konfiskaatioprosessista.

Oikeusministeriön kannanotto: Prof. Vuorenpää on lausunnossaan erehtynyt katsoessaan, että siteerattu virke on 9 §:n 2 momentin 2. virke, ensimmäisen ollessa ”Menettämisseuraamusta koskeva

voidaan käsitellä myös erikseen.”, sillä tämä virke on 1 momentin toinen ja viimeinen virke. Momentin 1. virke on ”Menettämisseuraamusta koskeva asia käsitellään sen syytteen yhteydessä, jossa tarkoitettuun rikokseen menettämisvaatimus perustuu”.

Pykälän 1 momentin on tarkoitus ilmaista se, että menettämisvaatimus voidaan käsitellä syytteen yhteydessä, kuten tavallista, samaten se, että menettämisvaatimus voidaan käsitellä yksinkin ilman rangaistusvaatimusta. Tällöin kyse on ns. konfiskaatioprosessista.

Kun 1 momentissa tarkoitetuissa prosesseissa edellytetään, että vastaaja on henkilökohtaisesti (tai lain sallimissa rajoissa asiamiehen edustamana) paikalla oikeudenkäynnissä, pykälän 2 momentissa puolestaan säädettäisiin poikkeuksista läsnäolovaatimukseen. Siten 2 momentilla ei konfiskaatioprosessia koskevaa liitosta 1 momenttiin tai sen viimeiseen virkkeeseen.

Siteerattu 9 §:n 2 momentin 1. virke ilmaisisi sen, että menettämisseuraamusta koskeva asia voidaan aina käsitellä ns. poissaolokäsittelyssä ROL 8 luvun 11 ja 12 §:ssä säädetyin edellytyksin. Kuten hallituksen esityksessä todetaan, merkitystä ei olisi sillä, käsitelläänkö menettämisvaatimus syytteen yhteydessä vai erikseen (HE s. 43). Sitä vastoin momentin loppuosa koskisi vain konfiskaatioprosesseja, jota ilmaisee momentin 2. virkkeen alku ”Ainoastaan menettämisseuraamusta koskeva asia…”.

Pysytään hallituksen esityksessä.

B.

Prof. Viljanen katsoo olevan epäselvää, voidaan ROL 8:12:ssä tarkoitetuissa tapauksissa tuomita menettämisseuraamus ilman kattoa vai sovelletaanko ROL 8:11:ssä säädettyä 10 000 euron kattoa myös näissä tapauksissa. Asiasta pitäisi säätää laissa.

Oikeusministeriön kannanotto: Säännösten asiallinen ero on siinä, että ROL 8:11.1:n mukaan vastaajalle voidaan tuomita enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisseuraamus, kun taas ROL 8:12:n mukaan vastaajalle voidaan tuomita enintään kuuden kuukauden vankeusrangaistus. Tällöin edellytetään vastaajan nimenomaista suostumusta siihen, että asia käsitellään hänen ollessaan poissa.

Oikeusministeriö katsoo, että ROL 8:12 on erityissäännös mainituilta osin suhteessa ROL 8:11:ään. Kun menettämisseuraamuksesta ei ROL 8:12:ssä säädetä erikseen, tulee tältä osin sovellettavaksi ROL 8:11. Toisin sanoen ROL 8:12:ssä tarkoitetuissa tapauksissa pätee menettämisseuraamuksen 10 000 euron enimmäismäärä. On selvää, että ROL 8:11.3:n säännös siitä, että syyte tai muu vaatimus voidaan hylätä, koskee myös ROL 8:12:ssä säädeltyjä tapauksia. Sitä vastoin 8:11.2:n säännös oikeudesta saada asia uudelleen käsiteltäväksi laillisen esteen johdosta ei sovellu, koska 8:12:ssa tarkoitetuissa tapauksissa poissaolokäsittely perustuu vastaajan suostumukselle eikä laillisella esteellä ole siksi merkitystä. Näin on asiaa arvioitu myös oikeuskirjallisuudessa (Frände ym., Prosessioikeus, 2012 s. 1086 ja Liukkonen, I svarandes frånvaro, 2012 s. 279). Oikeusministeriö ei näe tarvetta ROL 8:12:n muuttamiselle. Mainittua lakia ei hallituksen esityksessä edes esitetä muutettavaksi.

Pysytään hallituksen esityksessä.

6.2. Menettämisseuraamuksen tuomitseminen vastaajan karttaessa oikeudenkäyntiä (9 §:n 2 mom.)

A.

Hallituksen esitys: Menettämisseuraamusta koskeva voidaan käsitellä vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hän on saanut tiedoksi menettämisvaatimuksen ja oikeudenkäyntiin kutsuttuna jäänyt pois ja jos poissaolo ilmeisesti johtuu oikeudenkäynnin karttamisesta. Tällöin hänelle on määrättävä edunvalvoja.

Keskusrikospoliisi: Ilmeisissä karttamistapauksissa ja silloin, kun vastaajan olinpaikka on tuntematon, tiedoksianto ja kutsu oikeudenkäyntiin tulisi viimesijaisesti voida antaa kuulutuksella Virallisessa lehdessä.

Oikeusministeriön kannanotto: Asiaa valmisteltaessa ei käsitelty muita kuin direktiivin 1(2) artiklan vaatimia lainmuutoksia siitä, milloin asia voidaan käsitellä vastaajan poissaolosta huolimatta (lukuun ottamatta lainsäädännön selventämistä siitä, että ROL 8:11–12 ovat sovellettavissa myös yksin menettämisseuraamusta koskevaan asiaan).

Keskeisimpiä oikeusturvatakeita oikeudenkäynnissä ja erityisesti rikosasioissa on se, että vastaajalla on tieto häntä vastaan esitetyistä vaatimuksista ja mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin. Rikosasiassa ei tiedoksianto kuuluttamalla ole mahdollinen (OK 11 luku) ja tuomitseminen haastamatta tai muuten kuulematta on peruste poistaa lainvoimainen tuomio (OK 31:1).

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin on katsonut mahdolliseksi poissaolevan tuomitsemisen ilman haastetta, jos haastamista on huolellisesti mutta tuloksettomasti yritetty. Tällöin tuomitulle on järjestettävä mahdollisuus saada asia käsitellyksi uudessa oikeudenkäynnissä (ks. EIT:n oikeuskäytännöstä Hirvelä – Heikkilä, Ihmisoikeudet – käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön, 2013 s. 215–216). Rikosasioissa ei Suomessa ole turvauduttu tällaiseen sääntelyratkaisuun, eikä siihen ole perusteita tässäkään yhteydessä. Tällainen menettely on huomattavan hidas ja kallis, koska asiallisesti siitä seuraisi saman asian käsitteleminen kahteen kertaan.

Pysytään hallituksen esityksessä.

B.

Prof. Viljanen katsoo, että myös yhteisön lakimääräisenä edustajana toimivalle luonnolliselle henkilölle tulisi voida määrätä edunvalvoja.

Oikeusministeriön kannanotto: Direktiivin 4 artikla edellyttää, että rikoshyötyä tai rikoksentekovälinettä koskeva asia tulee voida käsitellä silloinkin, kun rikoksesta epäilty tai syytetty on sairas tai karttaa oikeudenkäyntiä. Artikla ei siten koske oikeushenkilöä. Hallituksen esityksessä puolestaan on laajennettu henkilöllistä soveltamisalaa kaikkiin luonnollisiin henkilöihin ja kaikkiin konfiskaatiolajeihin. Sitä vastoin ei pidetty aiheellisena ulottaa sääntelyä oikeushenkilöihin ottaen huomioon mm. se, että säännös tulee harvoin sovellettavaksi.

Oikeusministeriö katsoo, että holhoustoimesta annettuun lakiin perustuvaa edunvalvojajärjestelmää ei voida ulottaa välillisestikään koskemaan oikeushenkilöitä. Asia pikemminkin tulisi ratkaista erikseen kutakin oikeushenkilölajia koskevassa lainsäädännössä.

Pysytään hallituksen esityksessä.

C.

Prof. Viljanen katsoo, että säännöksen soveltamisen edellytyksenä tulisi olla, että kutsussa vastaajaa tulisi informoida mahdollisuudesta ratkaista asia hänen poissaolostaan huolimatta.

Oikeusministeriön kannanotto: Olennaista säännöksen soveltamisen kannalta on, että oikeudenkäyntiä karttava vastaaja ei ole täysin poissa ja oikeudenkäyntimenettelyn ulkopuolella siinä mielessä, että hänellä on edunvalvoja valvomassa etuaan oikeudenkäynnissä. ROL 8:11–12:ssä tarkoitetuissa tapauksissa, kun vastaaja on poissa, hänen puhevaltaansa ei oikeudenkäynnissä käytä kukaan. Jos ROL 8:11–12:ssä tarkoitetuissa tapauksissa vastaajalla on oikeudenkäyntiasiamies, kysymys ei ole poissaolokäsittelyssä.

Oikeusministeriö ei näe tarvetta ilmoittaa ratkaisun uhasta erikseen. Vastaajalla on tieto häneen kohdistetusta menettämisvaatimuksesta ja käsillä olevasta pykälästä ilmenee ne edellytykset, joiden käsillä ollessa asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Lisäksi on todettava, että edeltä käsin on mahdotonta sanoa, missä vaiheessa menettelyä henkilö ryhtyy karttamaan oikeudenkäyntiä. Jos säännöksen halutaan toimivan tarkoitetulla tavalla, edellytyksen lisäämisestä seuraisi käytännössä se, että aina kun esitetään menettämisvaatimus, tulisi kutsussa mainita ratkaisun uhka. Tästä seuraisi todennäköisesti väärinkäsityksiä, sillä kutsutut voisivat ymmärtää asian niin, että oikeudenkäyntiin saapuminen on vapaaehtoista, vaikka näin ei olisikaan. Poissaolon johdosta jouduttaisiin yleensä peruuttamaan pääkäsittely ja kutsumaan henkilö uudestaan. Tästä aiheutuisi yleisesti haittaa ja kuluja sekä oikeudenkäynnin pidentymistä.

Pysytään hallituksen esityksessä.

6.2. Käännetty todistustaakka laajennetussa hyödyn menettämisessä (9 §:n 4 mom.)

Hallituksen esitys: Syyttäjällä on väittämistaakka ja todistustaakka menettämisseuraamuksen tuomitsemisen edellytyksistä. Poikkeuksena olisi kuitenkin laajennetussa hyödyn menettämisessä vastaajan todistustaakka siitä, että menetetyksi vaadittava omaisuus ei ole rikollista alkuperää.

A.

Asianajajaliitto, prof. Viljanen ja prof. Vuorenpää eivät pidä käännettyä todistustaakka perusteltuna. Myös **perustuslakivaliokunta** suhtautuu varauksellisesti käännettyyn todistustaakkaan, mutta valiokunta ei pidä asiaa säätämisjärjestyskysymyksenä.

Sisäministeriö, keskusrikospoliisi, Valtakunnansyyttäjänvirasto ja Helsingin käräjäoikeus puoltavat nimenomaisesti käännettyä todistustaakkaa. **Valtakunnanvoudinvirasto** puoltaa yleisesti ehdotettuja säännöksiä.

Oikeusministeriön kannanotto: Prof. Vuorenpään lausuntoon on sinänsä ansiokkaasti koottu hallituksen esityksen perusteluissa esitettyjä seikkoja käännetyn todistustaakan tarpeellisuudesta. Kuitenkaan lausunnossa ei ole mainittu eräitä olennaisia näkökohtia käännetyn todistustaakan puolesta (ks. HE s. 46).

Lainvalmistelun aikana saatujen tietojen perusteella laajennettu hyöty tuomittiin menetetyksi lähinnä silloin, kun etsinnässä löytyi merkittäviä summia kätkettyä käteistä rahaa, jonka määrä oli selvässä epäsuhteessa vastaajan taloudelliseen asemaan eikä vastaaja pystynyt esittämään mitään uskottavaa näyttöä rahojen laillisesta alkuperästä. Joissain harvinaisissa tapauksissa vastaaja saattoi myöntää, että omaisuus oli peräisin rikollisesta toiminnasta. Lähes aina liipaisinrikos oli huumausainerikos, joissain tapauksissa dopingrikos.

Kuvatunlaisissa tilanteissa syyttäjän on helppo työ täyttää todistustaakkansa: on syytä epäillä, että omaisuus on peräisin rikollisesta toiminnasta. Myöskään esitutkinnassa ei vastaajan varallisuusaseman selvittäminen vaadi kohtuuttomasti työtä.

Tällaisissa tapauksissa voimassa oleva säännös riittää. Kuitenkin jos halutaan puuttua rikolliseen toimintaan, johon ryhdytään hyödyn saamiseksi ja jossa ryhdytään peittelemään hyödyn jälkiä, tilanne on olennaisesti toinen.

Kun ryhdytään monimutkaisiin järjestelyihin omaisuuden alkuperän häivyttämiseksi ja sen ”naamioimiseksi” laillisesti saaduksi esim. turvautuen ns. veroparatiiseihin, omaisuuden laittoman alkuperän selvittäminen esitutkinnassa on työlästä ja jopa mahdotonta. Tällöin asiaa ei edes saada syyttäjän harkittavaksi, saati tuomioistuimen. Jos kuitenkin kysymys on laillisesta omaisuudesta, sen haltijan on lähtökohtaisesti helppo hankkia tarvittava näyttö ja saattaa todennäköiseksi omaisuuden laillinen alkuperä.

Pysytään hallituksen esityksessä.

B.

Perustuslakivaliokunnan mielestä momentista tulisi selvemmin näkyä, että syyttäjän väite omaisuuden rikollisen alkuperästä on objektiivisesti arvioiden perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu.

Oikeusministeriön kannanotto: Momentissa on yleisesti menettämisseuraamuksia koskevat määräykset paitsi todistustaakasta myös väittämis- eli vetoamistaakasta, joka koskee kaikkia menettämisseuraamuslajeja. Momentin mukaan kantajan on vedottava niihin seikkoihin, joihin hänen vaatimuksensa perustuu. Väittämistaakka asetetaan momentissa poikkeuksetta kantajalle, toisin sanoen hänen on myös vedottava niihin seikkoihin, joiden perusteella hän katsoo omaisuuden alkuperän rikolliseksi. Väittämistaakka koskee konkreettisia tosiseikkoja tai olosuhteita. Kuten momentin perusteluissa todetaan, pelkkä viittaus rikolliseen toimintaan ei riitä (HE s. 45). Yleensäkään väittämistaakkaa ei täytetä vetoamalla rikoslain säännöksessä oleviin abstrakteihin tunnusmerkistötekijöihin. Sitä vastoin väittämistaakka voi koskea esimerkiksi tosiseikkoja siitä, millaisia konkreettisia omaisuuseriä vastaajalla on ja millaiset tulot hänellä on, samaten pätevästi voidaan vedota esimerkiksi siihen, että vastaajalta on löytynyt tietty määrä käteistä rahaa. Jos syyttäjä vetoaa sellaisiin ”vääriin” eli sellaisiin seikkoihin, joilla ei merkitystä asian ratkaisemisen kannalta, seurauksena on vaatimuksen hylkäämi-

nen. Sama koskee sitä tilannetta, että syyttäjä täyttää väittämistaakkansa puutteellisesti eli jättää vetoamatta vaatimuksen hyväksymisen kannalta välttämättömiin seikkoihin.

Syyttäjälaitoksesta annetun lain 6 §:n 1 momentin mukaan syyttäjän tehtävänä on huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävänään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla. Syyttäjää koskevan ns. objektiviteettiperiaatteen mukaan hänen on otettava huomioon paitsi vaatimusta tukevat myös sitä vastaan puhuvat seikat. Syyttäjä toimii virkavastuulla, samoin esitutkintaa toimittavat virkamiehet.

Oikeusministeriö katsoo, että momentti ja sitä koskevat perustelut riittävät osoittamaan, että väitteen tulee olla objektiivisesti perusteltu ja riittävin tosiseikoin tuettu. Vastaava vaatimus koskee yleisestikin menettämisseuraamuksia riippumatta siitä, miten todistustaakan jaosta on säädetty. Ei vaikuta perustellulta ottaa momenttiin yhtä tapausta koskevaa erityissääntelyä, koska kaikkia menettämisseuraamuslajeja koskeva sääntely täyttää vaatimukset. Lisäykset momenttiin vain heikentäisivät sääntelyn johdonmukaisuutta ja voisivat aiheuttaa tarpeettomia tulkintaongelmia. Pahimmassa tapauksessa erityissääntelystä ryhdyttäisiin tekemään virheellisiä vastakohtaispäätelmiä siitä, että muissa tilanteissa ei väittämistaakka ole voimassa ja että tuomioistuin voisi perustaa ratkaisunsa mihin tahansa oikeudenkäynnissä esille tulleeseen seikkaan. Tämä olisi ongelma vastaajan puolustautumismahdollisuuksien kannalta.

Oikeusministeriö huomauttaa vielä, että väittämistaakkaa koskeva kirjoitustapa vastaa prosessilainsäädännössä muussa kuin syyteasiassa omaksuttua (OK 5:2–3 ja 8:2, L työtuomioistuimesta 15 §, L oikeudenkäynnistä markkinatuomioistuimessa 5:4).

Pysytään hallituksen esityksessä. Oikeusministeriö kuitenkin esittää harkittavaksi, olisiko myös lakivaliokunnan mietinnössä aihetta lausua perustuslakivaliokunnan esittämistä näkökohdista.

C.

Prof. Viljanen katsoo, että käännetystä todistustaakasta olisi säädettävä 3 §:n 1 momentissa.

Oikeusministeriön kannanotto: Prof. Viljasen esitystä voidaan sinänsä puoltaa kielellisistä syistä. Oikeusministeriö kuitenkin katsoo, että käännetyllä todistustaakalla on niin olennainen liitos momentissa olevan muun väittämis- ja todistustaakkasääntelyn kanssa, että sääntelyn havainnollisuus ja johdonmukaisuus kärsisi ehdotetusta muutoksesta.

Pysytään hallituksen esityksessä.

7. Siirtymäsäännös (1. lakiehdotus)

Hallituksen esitys: Nimenomaista siirtymäsäännöstä ei ole ehdotettu. Uusia rikosoikeudellisia säännöksiä menettämisseuraamuksista sovellettaisiin siten rikoksiin, jotka on tehty lain voimaantulon jälkeen (HE s. 51).

Keskusrikospoliisi: Olisi täsmennettävä, sovelletaanko ehdotettua RL 10:2:n 7 momenttia (kansainvälisliitännäisissä asioissa välituomion antaminen ja asian siirtäminen käsiteltäväksi riita-asioista säädetyssä järjestyksessä) lain tultua voimaan myös ennen lain voimaantuloa tehtyjä rikoksia koskevissa asioissa. Keskusrikospoliisi viittaa myös laajennettuun hyötyyn liittyviin ongelmiin niitä kuitenkaan täsmentämättä.

Oikeusministeriön kannanotto: Kuten keskusrikospoliisi myös oikeusministeriö katsoo, että RL 10:2.7 on katsottava prosessuaaliseksi säännökseksi. Lähtökohta on, että sovelletaan kulloinkin voimassa olevia menettelysäännöksiä esimerkiksi siitä riippumatta, onko asia tullut vireille tuomioistuimessa ennen uuden prosessilain voimaantuloa vai sen jälkeen (esim. HE 46/2014 vp s. 124). Koska esityksessä ei ehdoteta säädettäväksi nimenomaista siirtymäsäännöstä, mainittua RL 10:2:n 7 momenttia voitaisiin soveltaa heti lain tultua voimaan.

Oikeusministeriö toteaa, että ehdotettu 10 luvun 9 § sisältää menettelysäännöksiä. Siten estettä ei ole soveltaa säännöstä heti sen voimaan tultua. Pääosin pykälä vastaa voimassa olevaa oikeutta.

Sanottua ei kuitenkaan voida soveltaa käännettyyn todistustaakkaan laajennetussa hyödyn menettämisessä 9 §:n 4 momentissa. Laajennetun hyödyn voimassa oleva RL 10:3 ja ehdotettu säännös 3 §:ssä ja 9 §:n 4 momentissa muodostavat kumpikin sellaisen rikosoikeudellisen sääntelykokonaisuuden, jota ei voida jakaa osiin niin, että sovellettaisiin osittain uutta ja osittain vanhaa säännöstä. Toisin sanoen sallittuna ei voida pitää sitä, että sovellettaisiin ”vanhaa” RL 10:3:ää ilman sen todistustaakkasääntelyä ja ”uutta” RL 10:9:n 4 momenttia todistustaakan osalta. Viimeksi sanottu säännös liittyy olennaisesti sääntelyyn ”uudessa” RL 10:3:ssä ja voidaan sanoa, ettei 9 §:n 4 momentilla ole elämää, jollei samaan aikaan tule sovellettavaksi ”uusi” RL 10:3.

Prof. Viljanen pitää voimaantuloa koskevia perusteluita epätäsmällisinä lievemmän lain periaatteen kannalta.

Oikeusministeriö toteaa selvyyden vuoksi katsovansa, että kaikki ehdotetut rikosoikeudelliset säännökset ovat yhtä ankaria tai ankarampia kuin voimassa olevat säännökset. Rikoslain 3:2.1:n mukaan rikokseen sovelletaan tekohetken lakia. Jos kuitenkin tuomiohetken laki on lievempi, sovelletaan sitä (RL 3:2.2). Siksi ehdotettuja säännöksiä sovellettaisiin lain voimaan tulon jälkeen tehtyjen rikosten perusteella tuomittaviin menettämisseuraamuksiin RL 3:2.1:n ilmaiseman pääsäännön mukaisesti.

8. Pakkokeinolaki (2. lakiehdotus)

A.

Keskusrikospoliisin mukaan vakuustakavarikon pidentämisestä (PKL 6:4) tulisi säätää vastaavalla tavalla kuin takavarikon pidentämisestä (PKL 7:14) eli niin, että vakuustakavarikon pidentämisen määräaika ei olisi aina neljä kuukautta vaan sitä voitaisiin myös pidentää vuodella tai määrätä olemaan voimassa toistaiseksi.

Oikeusministeriö toteaa, ettei asia ole ollut esillä lainvalmistelussa. Oikeusministeriö ei kuitenkaan pidä tällaista muutosta perusteltuna, koska vakuustakavarikkoa ja sen pidentämistä ei voida rinnastaa takavarikkoon ja sen pidentämiseen. Pakkokeinolaki on myös hiljakkoin uudistettu, jonka yhtey-

dessä arvioitiin myös kysymystä määräaikojen pidentämisestä. Takavarikon osalta sääntelyä muutettiin sallimalla tietyissä tapauksissa neljää kuukautta pidempi voimassaolon jatkaminen, kun taas vakuustakavarikon osalta tähän ei nähty perusteita.

Lähtökohta molempien pakkokeinojen osalta on, että tuomioistuin voi pidentää takavarikon voimassaoloaikaa neljällä kuukaudella kerrallaan. Takavarikkoa voidaan kuitenkin pidentää neljän vuoden asemesta vuodella kerrallaan tai määrätä sen olevan voimassa toistaiseksi. Vuodella pidentämistä harkittaessa erityinen merkitys on sillä, johtaisiko pidennys kohtuuttomaan lopputulokseen ja olisiko pidennys sopusoinnussa vähimmän haitan periaatteen kanssa. Vuodella pidentäminen tulisi kysymykseen vain silloin, kun takavarikon voimassapitämisestä ei aiheutuisi haittaa asianomaiselle henkilölle tai kun takavarikoidun esineen hallussapito on rangaistavaa (HE 222/2010 vp s. 282).

Olennaista on, että takavarikko kohdistuu sellaiseen omaisuuteen, joka voi olla todisteena rikosasiassa, joka on rikokselta joltakulta viety tai joka mahdollisesti tuomitaan valtiolle menetetyksi. Kysymys on siis yksilöidystä esineestä tai muusta omaisuuserästä.

Vakuustakavarikko sitä vastoin kohdistuu henkilön lailliseen omaisuuteen, jolla ei ole yhteyttä rikokseen. Vakuustakavarikolla valtion haltuun otetulla omaisuudella turvataan mahdollisesti tuomittavaa rahamääräistä suoritusta (vahingonkorvaus, sakko, arvokonfiskaatio). On oikeusturvasyistä tärkeää, että vakuustakavarikon voimassapitämistä käsitellään suhteellisen lyhyin väliajoin uudestaan.

B.

Prof. Viljanen huomauttaa ristiriidasta PKL 6:4.2:n ja PKL 7:14.2:n välillä. Ensiksi mainitun lainkohdan mukaan pidättämiseen oikeutetun virkamiehen viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä tekemästä pyynnöstä vakuustakavarikon voimassaoloaikaa voidaan pidentää. PKL 7:14.2:ssa taas on muutoin vastaavanlain säännös takavarikon pidentämisestä, mutta ilman mainintaa pyynnön tekemisen ajankohdasta.

Oikeusministeriö toteaa, ettei ristiriitaa ole. PKL 7:14.3:ssa säädetään siitä, että pyyntö takavarikon voimassaolon pidentämisestä on tehtävä viimeistään viikkoa ennen määräajan päättymistä.

C.

Keskusrikospoliisi nostaa esiin kysymyksen, pitäisikö kansainväliseen oikeusapuun liittyviä säännöksiä (PKL 6:8 ja 7:21) muuttaa niin, että pakkokeino olisi käytettävissä myös ulkomaisen vahingonkorvausvaatimuksen turvaamiseksi. Keskusrikospoliisi myös huomauttaa, että ei ole säännöksiä siitä, miten menetellään, kun vieraan valtion oikeusapupyynnöllä pyydetään rikoksella viedyn omaisuuden palauttamista.

Oikeusministeriö toteaa, että mainitut säännökset liittyvät kansainvälisiin oikeusapuinstrumentteihin rikosasioissa. Oikeusministeriö ei pidä perusteltuna, että Suomi yksipuolisesti ryhtyisi käyttämään rikosprosessuaalisia keinoja silloin, kun pyyntö koskee vain vahingonkorvausta. Tällainen kuluttaisi rikosoikeusviranomaisten resursseja eikä pakkokeinolakia ole tarkoitettu käytettäväksi ilman vireillä olevaa rikosprosessia. Ulkomailta tuskin edes tulisi tällaisia pyyntöjä, koska yleensä ulkomailla rikosoikeudellinen ja siviilioikeudellinen oikeusapu pidetään Suomea tiukemmin erillään toisistaan. Pakkokeinon käyttäminen on siksi perusteltua aina kytkeä rikosoikeudelliseen oikeusapupyyntöön ja

siinä mainittuun rikosoikeudelliseen seuraamukseen. Eri asia sitten on, että oikeusapua pyytänyt valtio voi tehdä omassa lainsäädännössään vastaavanlaisia järjestelyjä kuin nyt ehdotetussa RL 10:2.7:ssa. Näihin ei ole aihetta puuttua.

Toisen kysymyksen osalta oikeusministeriö huomauttaa, että jos oikeusapupyyntö koskee rikoksella viedyn omaisuuden palauttamista, sovellettavaksi tulevat Euroopan unionista tehdyn sopimuksen 34 artiklan mukaisen yleissopimuksen tekemisestä keskinäisestä oikeusavusta rikosasioissa Euroopan unionin jäsenvaltioiden välillä annetun neuvoston säädöksen 8 artikla sekä keskinäistä oikeusapua rikosasioissa koskevan eurooppalaisen yleissopimuksen toisen lisäpöytäkirjan 12 artikla.

D.

Keskusrikospoliisi katsoo, että selvyyden vuoksi tulisi mainita se, ettei vahingonkorvausvaatimuksen esittäminen esitutkinnassa tai syyteharkinnan aikana syrjäytä menettämisseuraamusta pakkokeinojen perusteena.

Oikeusministeriö toteaa, että hallituksen esityksen yksityiskohtaisissa perusteluissa onnimenomaisesti mainittu mahdollisuus soveltaa eri pakkokeinoperusteita rinnakkain (HE s. 48).

9. Muita kysymyksiä

A.

Keskusrikospoliisi esittää rahanpesun kohteena olevaa omaisuutta koskevan RL 32:12:n muuttamista sekä eräitä muita huomioita.

Oikeusministeriö toteaa, että tässä yhteydessä ei ole harkittu RL 32:12:n muuttamista. Säännöksen tulkinnassa voidaan yhtyä keskusrikospoliisin esittämään: RL 32:12 on erityissäännös suhteessa rikoksen tuottaman hyödyn menettämiseen ja laajennetun hyödyn menettämiseen, kun kysymys on samasta omaisuudesta (KKO 2012:60 kohta 8). RL 32:12:n takia ei tule sovellettavaksi, mitä RL 10 luvussa säädetään rikoksen kohteena olleen omaisuuden menettämisestä. Oikeusministeriö myös huomauttaa, että RL 32:12:n 2 momentissa on viittaussäännös RL 10 lukuun muun omaisuuden osalta. Lisäksi pykälän 3 momentissa on säännös rahanpesun kohteena olleen omaisuuden käyttämisestä asianomistajan vahingonkorvauksen kattamiseen.

B.

Sisäministeriö katsoo ulosottolainsäädännön tarkistamisen aiheelliseksi silmällä pitäen tilanteita, joissa tuomioistuimelta hankitaan perusteeton tuomio yksityisoikeudellisella perusteella, jotta menettämisseuraamusta täytäntöönpantaessa saatavat varat ohjattaisiin yksityisoikeudellisen saatavan maksamiseen.

Oikeusministeriö toteaa, että asia ei ole tullut esiin lainvalmistelun aikana eikä täytäntöönpanoon liittyvää lainsäädäntöä ole muutenkaan tässä yhteydessä tarkasteltu.